

Araştırma Makalesi / Research Article

FERRARİS'TEN GİDDENS'A: YENİ GERÇEKÇİLİĞİN İNŞACILIĞA EVRİMİ

Mehmet Fatih GÜLOĞLU¹

Öz

Gerçekçilik düşüncesi sosyal bilimler literatüründe her geçen gün ağırlığını arttırmaktadır. Kendi içerisinde birçok farklı yaklaşım barındırması nedeniyle tek bir gerçekçilik düşüncesinden söz etmek mümkün değildir. Çalışmada birçok farklı gerçekçi yaklaşımdan biri olan Ferraris'in 'yeni-gerçekçilik' yaklaşımı ile Giddens'in 'yapılaşma teorisi' arasındaki benzerlikler değerlendirmeye alınmıştır. Her ne kadar Giddens'in teorisi inşacı bir perspektifte konuşlandırılrsa da yapılaşma teorisinin öne sürdüğü 'yapının ikiliği' fikri nispi bir dışsal gerçeklik varsayımını ve 'kısmi nedenselliği' içinde barındırmaktadır. Toplumun zaman-mekan genişlemesi bağlamında sürekli yapılaşma içinde olduğunu öne süren ve yapının kurallar ve kaynaklar olarak yeniden tanımlandığı teorisiyle Giddens, dışsal gerçekliği bir 'an' (duree/süre) olarak varsaymaktadır. Giddens'in gerçekçiliğe bu 'göz kırpsı' Ferraris'in yeni-gerçekçi yaklaşımı ile aralarında teorik bir yakınlığın olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu ilişkinin yönü yeni-gerçekçiliğin evrimine işaret etmektedir. Bu çalışma, Ferraris'in 'sosyal gerçekliğin dokümanlar aracılığıyla somutlaştığı' yönündeki gerçekçi iddiasının Giddens'in yapılaşma teorisinin yeniden dile getirilmesi olduğunu öne sürmektedir. Ferraris'in inşacılar ile gerçekçiler arasındaki 'ebedi barış' arayışı yeni-gerçekçi yaklaşımın inşacılığa evrilmesi ile mümkün olduğu bu çalışmada dile getirilmiş ve Ferraris'in birçok açıdan inşacılığa evrildiği metinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni-gerçekçilik, İnşacılık, Yapılaşma, Giddens ve Ferraris.

FROM FERRARIS TO GIDDENS: THE EVOLUTION OF NEW REALISM TO CONSTRUCTIONISM

Abstract

Realism increases its weight day by day in the social sciences literature. It is not possible to talk about the idea of a holistic realism because it contains many different approaches. In the study, the similarities between the 'new realism' approach of Ferraris, which is one of the different realistic approaches, and the 'structuration theory' of Giddens were investigated. Although Giddens' theory is deployed in a constructivist perspective, the 'duality of structure' idea put forward by the structuration theory contains a 'partial external reality' and 'partial causality' assumption. With the structuration theory, Giddens assumes 'external reality' as a 'duration' (duree). This 'blink of an eye of Giddens to realism suggests that there may be a theoretical closeness between Ferraris' new-realistic approach. However, the direction of this relationship points to the evolution of new-realism. This study suggests that Ferraris' realistic claim that "social reality is embodied through documents" is a restatement of Giddens' structuring theory. In this study, it is stated that Ferraris's search for "eternal peace" between constructivist and realists is possible with the evolution of the new-realistic approach to constructivism. It is shown in the article that Ferraris evolved into constructionism in many ways.

Keywords: New Realism, Constructionism, Structuration, Giddens and Ferraris

¹ Doktor Öğretim Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, mfguloglu@gmail.com, ORCID 000-0001-9136-4683

Başvuru Tarihi (Received): 02.02.2021 **Kabul Tarihi** (Accepted): 28.04.2021

Giriş

Dışsal gerçeklik fikri insan merkezli bakış açısının kabullenebileceği bir düşünce değildir. ‘Olgular yoktur yorumlar vardır’ sloganıyla dünyaya açılan insanın, ‘dışsal gerçeklik’ fikrine sıcak bakması pek mümkün değildir. Ancak nesne-odaklı² teorilerin her geçen gün güçlenmesi, insan-merkezli düşünce sistemine yönelik bir karşı-düşünce hareketi olarak da değerlendirilmelidir. Ancak bu karşı-düşünce hareketinin tüm cephelerde (bu cepheler ontolojiye yer açma, pozitivizm karşıtlığı, postmodernite eleştirisi) başarıyla yürütüldüğünü ifade etmek için oldukça erkendir. Çünkü inşacı³ paradigma birçok alanda hakimiyetini sürdürmektedir. Örneğin, öznel-arası etkileşime dayalı bir sosyal teori öneren Giddens’in ‘yapılaşma teorisi’ sosyal teorideki gücünü araştırma alanlarını çeşitlendirerek her geçen gün tahkim etmektedir (Orlikowski, 2000; Feldman, 2004).

Gerçekçi yaklaşımın çabalarına rağmen inşacı yaklaşımların tahkim edilmesinin ardında gerçekçi yaklaşımlardaki hasmane farklılıkların ve dışsal gerçeklik ile sosyal gerçeklik ayırımının her geçen gün derinleşmesi yatmaktadır. Başka bir deyişle gerçekçiler için gerçeklik en az ikiye bölünmüştür: *Sosyal ve dışsal*. Yakın zamanlarda gelişen yeni-gerçekçi yaklaşımın inşacı yaklaşımlarla kurmak istediği ‘kalıcı barış’ arayışı da bu bölünmeye hizmet etmektedir. Dolayısıyla sosyal gerçekliğin dışsal gerçeklikten farklı olduğu söyleminin gerçekçi yaklaşımlar tarafından benimsenmesi gerçekçiliğin inşacı yaklaşımlara meyletmesi ile sonuçlanmaktadır. Nitekim çalışmada -yapılaşma teorisinde bulunabilecek gerçekçi vurgulara rağmen- Giddens’in gerçekçiliğinden ziyade yeni gerçekçiliğin inşacı yaklaşımlara evrildiği iddia edilmiştir. Bu kapsamda çalışmada inşacı yaklaşıma konumlanan Giddens’in yapılaşma teorisine odaklanılarak ondaki gerçekçi öğeler⁴ açığa çıkarılmıştır. Böylece ‘yeni-gerçekçi yaklaşımın inşacılar ile kalıcı bir barış mı yaptığı yoksa örtük bir şekilde inşacılığı onadığı mı?’ sorusuna cevap aranabilmesi için veri üretilmiştir.

İnsandan bağımsız bir nesnel dünyasının varlığını kabul eden gerçekçi düşünce ile Giddens’in gerçekliğin kurulduğu düşüncesinin uyuşmadığı ilk bakışta açıkça görülmektedir. Ancak gerçekçiliğin materyalizmle olan sorunlu ilişkisi -bizim dışımızda var olan nesnelere maddi olması gerekliliği- sosyal olguların/nesnelere gerçekçi bir yaklaşım ile ele alınmasını da sorunlu kılmaktadır. Örneğin Searle’e göre (2018, s. 11), her ne kadar toplumsal olgular bilinç tarafından kuruluyor olsa da bu olguları kuran bilincin kendisi ‘mide’ gibi somuttur. Ferraris’bu soruna bir çözüm önerisi getirme çabasıdadır. Ferraris, böyle bir çabayı dokümanlar üzerinden yeniden tartışmaya açarak ‘sosyal uzlaşımın’ nesne ürettiğini söylemekte ve böylece gerçekçiliği zorunlu bir materyalizmden uzaklaştırmaktadır. Dolayısıyla yeni-gerçekçi yaklaşımın sosyal gerçekliğe vermiş olduğu ayrıcalık –somutlaşmış olmak kaydıyla- Giddens’in kurallar ve kaynaklar olarak yapı fikriyle benzer nitelikler barındırmaktadır. Bu benzerliği yeni-gerçekçiliğin nesne tanımlamasında da görmek mümkündür. Yeni-gerçekçi ontolojide nesne sadece dış dünyada duyumsanan şeyler olarak tanımlanmamakta hakkında doğru ya da yanlış bir önermede bulunulan herhangi bir şey olarak da ifade edilmektedir. Örneğin Gabriel ‘hakkında önerme kurduğumuz her

² Graham Harman ve Markus Gabriel’in nesne merkezli ontolojileri örnek gösterilebilir.

³ “İnşacılık sosyal inşaların kaynağı olarak dile, söyleme ya da kültüre ayrıcalık atfeden bir sosyal gerçeklik anlayışı benimsemiştir” (Kolasi, 2018b, s. 4). ... İnşacılığın en çok bilinen argümanı, gerçekliğin sosyal bir inşa olduğuna ilişkin ontolojik tezidir. Sosyal inşa kavramı, toplumsal dünyanın insanlar tarafından inşa edildiği ve bu nedenle failerin çıkarlarının ve kimliklerinin sosyal bağlam tarafından derinden şekillendiğini ifade eder” (Kolasi, 2018b, s. 11).

⁴ Birçok çalışmada Giddens’ta gerçekçi eğilimlerin olduğuna dair iddialar dile getirilmiştir. Ayrıntılı tartışma için bkz.: Barry Buzan, Charles Jones ve Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism. to Structural Realism*. Columbia University Press, New York, 1993.

şey'i; Harman⁵ ise bizden bağımsız nitelikleri olan 'bütünleşik her şey'i nesne olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda yeni-gerçekçiliğin toplumsal olguları bir 'nesne' olarak gördüğü söylenebilir. Nesne, yeni-gerçekçilere göre bizzat bizim ona yönelimimizden bağımsız olarak var olan şey iken, Giddens için metodolojik bir anlama haiz olup özneler tarafından 'varsayılmıştır'. Başka bir deyişle ilkinin ilgisi ontolojik düzeyde iken ikincisinin ilgisi metodolojiktir. Yine de her iki bakış açısının nesne olarak toplumsal olgulara yaklaşımı –kökten farklı olmakla birlikte yüzeyde- benzerdir: Örneğin yapılaşma teorisinde uzmanlık sistemleri öznelerin pratik icraları ile üretilen güven aracılığıyla gelişir ve bu güven sayesinde gündelik hayat organize edilir (Giddens, 2010, s. 31). Başka bir deyişle uzam ve zamanda somutlaşan bir ulaşım sistemi ağı var olur. Gerçekçiler ile Giddens'in kesiştiği nokta tam da budur: Yapılan etkinliklerin anlarda (duree) somutlaşması. Dolayısıyla her ne kadar Giddens sosyal ontolojiye pek vurgu yapmasa da yeni-gerçekçilerle bu noktada kesişir. Ancak Giddens, 'toplumun kuruluşu' ifadesiyle daima inşaya atıfta bulunduğu da belirtilmelidir.

Yeni-gerçekçi düşünce hareketi, nesne teorisiyle güçlü bir çıkış yakalamıştır. Ancak yeni-gerçekçilik kendi içinde inşacı söylemleri ve düşünce tarzını barındırması bu çalışmanın odağıdır. Çalışma, Ferraris'in yeni-gerçekçi yaklaşımındaki inşacı eğilimleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda çalışma, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda Ferraris'in yeni-gerçekçi yaklaşımı ve özellikleri gündeme getirilmiş akabinde de Giddens'in yapılaşma teorisi ve özellikleri analitik bir şekilde ortaya konulmuştur. Böylece Giddens'in yapılaşma teorisi özelinde yeni-gerçekçiliğin inşacılığa nasıl yakınlaştığına dair bir düşünce patikası oluşturulmuştur. İkinci kısımda Giddens'in teorisinin gerçekçiliğe bakışındaki muğlaklıklar dile getirilerek yeni-gerçekçi yaklaşımın hangi açılardan inşacılığa evrildiği gösterilmiştir. Sonuç olarak yeni-gerçekçiliğin inşacı yaklaşımlar ile uzlaşısının onu gerçekçilikten uzaklaştırdığı açığa kavuşturulmuştur.

1- Ferraris'in Yeni Gerçekçi Teorisi

Sosyal bilimlerde 1970'lerde Bhaskar ile güçlenen gerçekçilik düşüncesi sosyoloji alanında hakim paradigmaya karşı bir düşünce hareketi doğurmuştur. Sosyoloji disiplininde köklerini Durkheim'da bulduğumuz gerçekçi yaklaşım, toplumsal olguların da herhangi bir nesne kadar 'gerçek' olduğunu savunmaktadır. Gerçekçilik günümüzde Bhaskar, Harman, Ferraris, Gabriel ve Meillassoux gibi düşünürlerle birlikte dallanıp budaklanmıştır. 1979'da felsefi hermeneutiğin kurucusu Gadamer'in öğrenciliğini yapmış olan Gianni Vattimo'nun öğrencisi olmasıyla entelektüel gelişimi başlatan Ferraris'in bu yolculuğu zaman içinde gerçekçi yaklaşımlarda öncü bir isim olmasıyla sonuçlanmıştır. Gerçekçi düşüncenin bu tarihsel güçlenme süreci gerçekçiler ile idealistler arasındaki kamplaşmayı tahkim etmiştir. Özellikle ara yollar bulmak ya da bu yaklaşımları arasındaki gerilimleri aşmak adına Ferraris'in çabası takdire şayandır.

Gerilimleri aşmak 1970'lerde ivme kazanmış oldukça popüler bir çabadır. Ferraris de bu eğilime eklenmiştir. Ferraris öncelikle gerçekçi yaklaşımlar içindeki sorunlu alanlara odaklanmıştır. Searle'ün⁶ kaba olgular ile kurumsal olgular arasındaki ayrımının bir kabule (X, Y koşulunda Z kabul edilir) yani inşacı bir öğeye dayandığını belirtir. Searle'ün niyetsellik (yönelimsellik) düşüncesi–bilince dayalıdır- yerine 'belgesellik' (documentality) yani kayıt altına almayı önerir. Belgesellik düşüncesi ile toplumun kuruluşu için bir referans noktası oluşturur. Ferraris bu çabasıyla Searle'ün inşacı olarak görülebilecek yaklaşımını hem aşmakta hem de sosyal gerçekliği somutlaştırmaktadır. Ferraris daha ileri bir adım atarak –gerçekçi ontolojiye sırtını dayayarak- doğal nesnelere, ideal nesnelere ve sosyal nesnelere arasında bir ayrım öne sürer (Ferraris, 2013, s.

⁵'Objeler' derken, bizden ve diğer şeylerden (birbirlerinden de) özerk belli niteliklere sahip bütünleşik entiteleri anlıyorum (Harman, 2011a, s. 22)" (Akt.: Balanuye, 2017, s. 295).

⁶ Searle, gerçekliği birbiri için varoluşsal olarak zorunlu olan kurumsal ve kaba olgular olarak adlandırdığı ikili bir düzeyde açıklar. Ayrıntılı bir tartışma için bkz: Searle J. R. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. Çev. M. Macit & F. Özpilavcı. İstanbul 2005.

131). Sosyal nesnelerin sadece onun farkında varıldığında var olduğunu ve onların hatırlamayla ilgili olduklarını ısrarla belirtir (Ferraris, 2013, s. 126). Bu düşüncelerini Ferraris, *Yeni-gerçekçilik Manifestosu*'nda ilan eder. Belgesellik düşüncesi sadece bir evrakın varlığını değil aynı zamanda Durkheimci anlamda kolektif hafızayı da işin için katar. Hacking'in 'püskürtebiliyorsan gerçektir'⁷ düşüncesini 'hatırlayabiliyorsan/kaydettiysen gerçektir' şeklinde yeniden yazar.

Ferraris, inşacılığı temel savları nedeniyle eleştirir ve ona karşı olduğunu ilan eder. Elbette bunun ardında felsefi hemeneutiğin özellikle Gadamer'in metodolojik ve epistemolojik sorunları 'anlamsız' olarak ilan etmesi ve ontolojiyi yani varlığın 'burada-oluşunu' referans alması yatmaktadır (Hekman, 1999, s. 147-153). Ancak Gadamer'in aksine ontolojisini gerçekçi paradigmaya dayandırır.. Ferraris, insanın dünya ile dolaylı bir bağ kurabildiğini ve tüm gerçekliğin zihinde tezahür ettiğini başka bir deyişle dünyanın insanın bilinci tarafından yaratıldığı düşüncesini benimsemez. Özellikle bu düşünce tarzının postmodern düşünürlerce suistimal edilmesi nedeniyle de –anlamak yorumlamaktır- kendini bütünüyle karşı kutba yerleştirir. Böyle bir düşünceyi hem siyasal hem de ahlaki olarak 'doğru' bulmamaktadır. Nitekim Ferraris'in *gerçekliğe geri dönüş* çabası postmodern ilkelere olan karşıtlık temelinde yükselir. Bu ilkeler şunlardır: ironikleştirme, desüblimasyon ve nesnelliğin aşınması.

“İronikleştirmeye göre teorileri ciddiye almak bir tür dogmatizm göstergesidir, kişi kendi savları karşısında ironik bir uzaklığı koruması gerekir. Desüblimasyon arzusunun başlı başına bir özgürleşme biçimi olduğu fikridir. ... Nesnelliğin aşılmasına göre, olgular yoktur, yalnızca yorumlar vardır; dolayısıyla dostça dayanışma kayıtsız, şiddetli nesnelliğe ağır basmalıdır” (Ferraris, 2018, s. 22).

Bu ilkelerin hakim olduğu postmodern dönemde gerçeklik bütünüyle dışlanmışır. Ferraris (2018, s. 14) bu ilkelere meydan okuyarak kendi savlarını şu şekilde sunar: “Yorumbilgisini terk etmek, duyarlık kuramı şeklinde bir estetik, düzeltilemezlik kuramı şeklinde bir doğal ontoloji ve son olarak belgesellik kuramı şeklinde bir toplumsal ontoloji”. Farklı gerçekçi düşünürlerin de nispeten hemfikir⁸ olduğu bu ilkeler ile inşacı perspektifin şiarı olan “olgular yoktur yorumlar vardır” düşüncesine bir darbe indirilmektedir. Özellikle belgesellik kuramı ile Ferraris, sosyal ontoloji tartışmasına girerek Bhaskar'ın katmanlı ontolojisinin⁹ sosyal teori için önemini bir kez daha vurgular.

Ferraris'in nesne-merkezli bir dünya öneren yeni-gerçekçi yaklaşımının savunduğu temel ilkeler nelerdir?

‘Yeni gerçekçilik’ dediğim şey, çağdaş felsefi kültürü etkileyen ve birçok yönden gerilemiş bir dönüşümün ortak adıdır. İlk olarak dilsel dönüş sona ermiş ve daha önce postmodernist tutumları benimsemeseler de, inşacılığın, kavramsal şemaların deneyim üzerindeki biçimlendirici rolünün gerekçelerine daha duyarlı filozoflarda gerçekçi eğilim belirgin hale gelmiştir. ... İkinci olarak, yön değişimi algıya, daha doğrusu postmodernizmle sonuçlanan felsefi aşkıncılığın ihmal ettiği geleneksel bir yaşantıya dönüşle kendini göstermiştir. Tipik olarak, estetiğin bir yanılsama

⁷ Hacking için bunun temel kanıtı ‘püskürtme’dir. Hacking, atom çarpıştırma sürecinde nötron püskürtülmesi eylemi neticesinde maddelerin oluştuğunu belirtir. Dolayısıyla bu püskürtme deneyi bizim bilgimiz dahilinde olmayan şeylerin gerçekliğinin açık delilidir.” Benim ilgilendiğim kadarıyla onları püskürtebiliyorsan gerçektirler” (Hacking, 2016, s. 42). Ayrıntılı bkz. Hacking I. (2016). *Temsil ve Müdahale*. (O. A. Altıok, Çev.) İstanbul 2016

⁸ Örneğin Graham Harman için estetik bilgiden önce gelir. Çünkü nesne ile ancak metaforik bir ilişki içinde temas kurulabileceğini ifade eder. Bu temas ancak ve ancak estetik ile sağlanmaktadır. Ayrıca bkz. Harman (2020), *Nesne Yönelimli Ontoloji*, Çev: Oğuz Karayemiş, Tellekt Yayınları, İstanbul.

⁹ Bhaskar katmanlı ontolojisini şu şekilde sıralamıştır: Geçişsiz ya da ontolojik boyut, geçişli ya da epistemolojik boyut ve meta-eleştirel ya da eleştirel boyut. Ayrıntılı bir tartışma için bkz.: Bhaskar, R. (2015), *Gerçekliği Geri Kazanmak*, Çev: Beyza Sümer Aydaş, Notabene Yayınları, İstanbul

felsefesi olarak değil yeniden bir algı felsefesi olarak görülmeye başlanması, dış dünyaya yeni bir açıklığı ortaya çıkarmıştır: Buna göre dış dünya, kavramsal şemaların ötesine geçen ve onlardan bağımsız –salt düşünce gücüyle optik yanılsamaları düzeltemediğimiz ve çevremizdeki nesnelerin rengini değiştiremediğimiz gibi- bir gerçekliktir. Üçüncü unsur, ontolojik yön değişimi olarak adlandırdığım şeydir, yani giderek artan ölçüde hem analitik felsefede hem de kıta felsefesinde, varlığın bilimi olarak nesnelerin çokluğunun bilimi olarak ontolojinin yeniden gündeme gelmesidir” (Ferraris, 2018, s. 40).

Ontoloji, eleştiri ve aydınlanma düşüncesini kendine rehber edinen yeni-gerçekçi akım nesne merkezli bir dünyanın imkanını ilan eder. Böylece özgürleşmenin olanaklarını da ortaya koymaya çalışır. Özellikle dışsal varlık kavramını inşacı söylemin kavramsal şemaların açıklamada yetersiz kaldığını belirterek özne merkezli felsefelerin sonuna işaret eder.

Sosyal teoride önemli bir gerilim hattı olan ontoloji-epistemoloji¹⁰ tartışmasında Ferraris, postmodern bir söylem olan ‘Varlık=Bilgi’ şeklindeki indirgemeci yaklaşımlara karşı çıkar. Ona göre bilgiye her türlü müdahale yapılabilir oysa Varlık’a herhangi bir düzeltme işlemi yapılamaz. Örneğin Ferraris’in (2018, s. 59) de dediği gibi, üzerine su dökülmüş biri suyun H₂O’dan oluştuğunu bilmesi ve oksijen ve hidrojenin ıslaklık vermediğini düşünmesiyle düzeltilemez/(kurunamaz). Başka bir deyişle “nesnellüğün temel koşullarından birinin dönüşümler karşısında değişmezliği”dir (Ferraris, 2018, s. 61). Ontolojiye yani varlığın (nesnenin) düzeltilemezliğine yapılan bu şiddetli vurgu aynı zamanda dünyanın bilgimize ya da özneye aşkınlığına işaret eder. Bu iki alanın sezgiye gelişinin farklı olması nedeniyle bu iki alanın birbirine indirgenmesi bilen öznenin yüceltilmesi ile son bulur. Ancak Ferraris bu konuda patinaj çeker. Çünkü, aşkın nesne dünyası ile öznenin kesişim alanları arasındaki bağın kurulması konusunda sorunlu bir alan ortaya çıkar. Buna dair çözüm önerisi ise onu inşacılara yaklaştırır ve bunun farkında olması nedeniyle de ‘ebedi barış’ ister:

“Benim önerimde toplumsal nesnelerin kurucu yasası şudur: Nesne=Kayıtlı edim. Bu şu demektir: Toplumsal bir nesne, toplumsal bir edimin sonucudur ve özelliği bir kağıda, bir bilgisayar dosyasına ya da yalnızca edimin gösterdiği kişilerin zihinlerine kaydedilmiş olmasıdır. Bu yüzden, ‘belgesellik’ başlığı altında önerdiğim şey, ‘zayıf metinseliktir’. Zayıftır çünkü yazıların toplumsal gerçekliğin inşasında belirleyici olduğunu varsaysa da genel olarak gerçekliğin kurucu öğeleri olduğunu kabul etmez” (Ferraris, 2018, s. 84).

Görüldüğü gibi ‘belgesellik’ten kastettiği şeyi ‘zayıf metinselik’ olarak ifade etmektedir. Ferraris gerçekçiliğin içine sızmış olan fenomenolojik düşüncenin ‘yönelimsellik/niyetsellik’¹¹ (intentionality) kavramını ancak bu kavramsallaştırmayla dışlayabilmektedir. Ancak Ferraris’in bu tutumu onu ‘zayıf inşacı’ denebilecek bir konuma sürüklemektedir: “Yönelimselliği (zihinsel olanın ayırt edici özelliği olması nedeniyle) belgeselliğin bir sonucu olarak görmeyi öneriyorum” (Ferraris, 2018, s. 92). Dolayısıyla Searle’ü içinde inşacı fikirler barındırması nedeniyle eleştirirken belgeselliği niyetselliğin bir ön aşaması olarak tanımlamasıyla Searle ile aynı pozisyonda kalır. Çünkü, “niyetsellik dikkatin yöneldiği objeden büyük ölçüde bağımsız bir

¹⁰ Bhaskar *Gerçekliği Geri Kazanmak* (2015) adlı eserinde tarihsel olarak ontolojik hata ve epistemolojik hatadan bahseder. “Ontik hata, bilginin etkin olarak ontolojikleştirilmesinden veya doğallaştırılmasından, bilginin varlığa veya varlık tarafından belirlenmesine indirgenmesinden oluşur” (Bhaskar, 2015, s. 237). Epistemik hata varlık hakkındaki önermelerin bilgi hakkındaki önermelere indirgenmesidir (Bhaskar, 2015, s. 226).

¹¹ Searle *Toplumsal Gerçekliğin İnşası* (2005) adlı metninde yönelimsellik kavramını gerçekçi bakışının temel kavramı olarak takdim eder. Ayrıntılı tartışma için bkz: Searle J. R. (2005). *Toplumsal Gerçekliğin İnşası*. Çev. M. Macit & F. Özpilavcı. İstanbul 2005.

zihinsel kavrama edimi'ni gerektirir" (Giddens, 2013, s. 43). Başka bir deyişle yönelimsellik (niyetsellik), nesnenin bilincin bir tasarımı olduğunu varsayar.

Ferraris'in *Manifesto*'su gerçekçi sezgi ile inşacı sezgi arasında bir ara form bulmayı amaçlamaktadır. Doğal nesnelere, ideal nesnelere ve sosyal nesnelere mahiyetleri nedeniyle sezgiye farklı şekillerde gelirler. Sosyal nesnelere ancak kayıt altına alındığında (hafıza, bilgisayar ya da evraklar aracılığıyla) gerçeklik kazanırlar. Nesnelere sezgiye farklı şekillerde geliyor oluşları gerçekliğin türünü de dönüştürür. Bu dönüşüm sayesinde Ferraris inşacılar ile gerçekçiler arasında 'ebedi bir barış' önerisinde bulunur:

"1- Doğal nesnelere epistemolojiden bağımsızdır ve doğa bilimlerini meşru kılarlar. 2) Deneyim, bilimden bağımsızdır. 3- Öznel bir varoluşa sahip olmaksızın toplumsal nesnelere epistemolojiye bağlıdır. 4- Kavramsız sezgiler kördür yargısı öncelikle toplumsal nesnelere için geçerlidir, buna bağlı olarak da doğal dünyaya epistemolojik yaklaşım için daha az geçerlidir. 5- Demek ki gerçekçi sezgiyle inşacı içgörü kendi uygulama alanlarında eşit meşruiyete sahiptir" (Ferraris, 2018, s. 92).

Kendi ifadesiyle her bir varlık alanının 'yetkinliklerinin' belirlendiği bir anlaşma olan 'kalıcı barış anlaşması', indirgemeciliğe ve postmoderniteye karşı önemli bir direniş olarak tasvir edilebilir. Ancak bu girişim, Alman filozof Nikolai Hartmann ideal ve reel varlık türleri arasında yaptığı ayrımın ve akabinde Bhaskar'ın katmanlı ontoloji tartışmasının güncellenmiş halidir. Hartmann'a göre bu iki varlık türü kendilerine özgü varoluşa sahip olmaları nedeniyle farklı şekillerde bilinir¹². Ferraris, sosyal ve doğal gerçeklik arasında mahiyet itibarıyla farklılık olduğunu ön plana çıkararak bu barışa ihtiyaç olduğunu belirtir.

2- Giddens'in Yapılaşma Teorisi ve Yeni-Gerçekçiliğe Bakışı

Gerçekçi düşüncenin yayılmasında büyük bir rolü olan Bhaskar *Eleştirel Realist Bir Bilim Teorisi* adlı kitabını 1975'te yayımlamıştır. Aynı yıllarda Giddens, bağımsız bir şekilde sosyal teoriye yönelik ilgisini sürdürmekte ve *İleri Toplumların Sınıf Yapısını* 1973'te; *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kurallarını* da 1976'da ve *Sosyal Teoride Temel Problemler* adlı kitabını 1979'da yayımlamıştır¹³. Giddens'in nispeten eklektisizmi¹⁴ akla, onun Bhaskar'dan etkilendiği yönünde bir düşüncüyü getirebilir. Ancak bu iddianın geçerliliği söz konusu edilemez. Yine de Bhaskar'ın (1998) *Dönüşümsel Toplumsal Eylem Modelini (Transformational Model of Social Action)* Giddens'in *yapılanma teorisi*yle uyumlu bulan bazı araştırmacıların –Manicas, 1980; Lloyd 1989; Wendt, 1987- olduğu da açıktır (Kolasi, 2018a, s. 933-934).

"Yapı ve failin karşılıklı bağımlılığı tezi doğrultusunda, yapıları failerin sosyal pratikleriyle birleştiren ve bu nedenle yapıların kurallara ilişkin bireylerin taşıdığı

¹² "Ontolojik bakışla varolanları ele alan Hartmann, başlıca iki varolma tarzından, real ve ideal varolmadan; buna uygun olarak da iki tür bilgiden, real ve ideal varlığın bilgisinden söz etmektedir. Kendi içinde de farklılıklar gösteren real varlık, kendi başına varolan şeylerin, kişilerin, olayların, eylemlerin varlığıdır. Real varlık yalnız maddesel-şeyssel varolmayla sınırlı değildir, ruhsal ve tinsel varolmayı da kapsamaktadır. Hartmann real varlığın temel özellikleri olarak, oluş ve yokoluş kategorileri ile zamansallığı; bireyselliği, tekliği, bir kereliği; real belirlenimin tam olmasını saymaktadır. Bunların dışında real varolmaya yüklenecek her şeyin onun tümüne değil, ancak bir bölümüne, genellikle de onun alt tabakalarına ait olacağını söyler. Görüldüğü gibi real varolma maddesel-anorganik varlıktan tinsel varlığa kadar uzanmakta, tabakalı bir yapı göstermektedir. Hartmann yaptığı kategoriler çözümlenmesiyle bu tabakaların özelliklerini, aralarındaki bağlantıları, tabakalar arasındaki ortak ve farklı kategorileri ortaya koyar. Buna göre real varlık dört tabakadan oluşmaktadır: Fiziksel-maddesel ya da anorganik varlık, organik varlık, ruhsal varlık ve tinsel-tarihsel varlık" (Hartman, 2002, s. XII).

¹³ Derek Layder'e göre yapılaşma teorisi, gelişimini 1976-1984 yılları arasında tamamlar. Ayrıntılı tartışma için bkz.: Layder, D. (2010). *Sosyal Teoriye Giriş*, (Ü. Tatlıcan Çev.), Küre yayınları, İstanbul.

¹⁴ Derek Layder *Sosyal Teoriye Giriş* (2010: 180) adlı kitabında Giddens'ı 'sentetçi bir ruh' olarak tasvir eder. Craib'de bu düşünceye katılır ayrıntılı bilgi için bkz. Craib, İ (1992, s. 3). Anthony Giddens, Rotludge, London and New York.

öznel kavrayışlardan bağımsız herhangi bir varlığı olmadığı savunan Giddens'tan farklı olarak; Bhaskar'ın yaklaşımının sosyal yapıların ve faillerin iki ayrı gerçeklik düzeyi ve dolayısıyla birbirine indirgenemeyen nedensel güçler taşıdığı ortaya koyduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu kapsamda Giddens ve Bhaskar arasında en önemli farklılığın Bhaskar'ın sosyal yapıyı öznelerarası bir gerçeklikten ziyade nesnel bir gerçeklik olarak kavramsallaştırdığı gösterilmeye çalışılacaktır” (Kolasi, 2018a, s. 935).

Giddens'in yapılaşma teorisinde yer alan yapı kavramsallaştırmasının kurallar-kaynaklar olarak yeniden tanımlanması onu toplumsal gerçekliğin inşası sürecinde Searle'ün 'X, C koşullarında Y'dir' şeklinde niyetliliğe/yönelimselliğe dayandırdığı gerçekçi yaklaşımla benzeştiği iddia edilebilir. Ancak Giddens'ı bu benzerliklere rağmen inşacı bir perspektifte değerlendirmek daha makuldür. Çünkü Giddens (2013, s. 19) için, bireylerin eylemlerinin şekillendirdiği toplumsal hayat aktif bir icradır. O, toplumu insan etkinliğinin bir üretimi ve yeniden üretimi olarak görmektedir. Toplum bireylerin her karşılaşmasında yine onların 'ustalıkli icraları' aracılığıyla yeniden üretilir (Giddens, 2013, s. 33). Böyle bir bakış açısıyla yaklaşıldığında Giddens'in doğrudan bir şekilde toplumsal inşacı bir yaklaşımı benimsediği açıkça görülmektedir. Nitekim yeniden üretim ile kast ettiği şey 'inşa'dır (Giddens, 2013, s. 39). Yapılaşma teorisi inşacı bir teoridir.

Giddens'a göre (2013, s. 12) Durkheim'in anladığı anlamda bir yapı fikrinin (toplumsal olgu) aktöre dışsal olup bireyi kısıtlayan bir yanı söz konusudur. Bireyin özgür eylemde bulunmasına imkan tanımak adına Giddens, yapısalcı/işlevselci gerçeklik anlayışından uzaklaşarak yapının ikiliğini önerir. Yapı ve fail arasındaki gerilimi aşmaya dönük önerdiği yeni yapı tanımı (kurallar ve kaynaklar) özneler-arası ilişkiye dayalı olup bu ilişki dışında yapının nesnel varlığından söz edilemez. Nitekim Giddens, *Sosyal Teorinin Temel Problemleri* (2005, s. 539) kitabında yer alan makalesinde yapıyı eyleme 'dışsal' bir öge olarak ele almadığını özellikle belirtir. Giddens için 'varlık kabı' ya da eylemlerin rutinleşmesi sonucu ortaya çıkan 'kalıplaşmış hakikatler' kavramsallaştırması dışsal bir gerçeklik olarak yorumlanabilir. Örneğin şehirleri bir 'güç kabı' olarak değerlendirir (Giddens, 2000, s. 161). Toplumsal olgular bazı kaplarda yoğunlaşır ve bu yoğunlaşma yapı olarak görülmektedir. Böylece Giddens, yapısalcı ve post-yapısalcı yaklaşımlardan farklı olarak yapılaşma teorisiyle yapı ve sistem kavramları arasında ayrım geliştirir (Emre, 2015, s. 7).

Giddens yapının ikiliği kavramı ile dışsal gerçekliğe atıfta bulunsa da, yapıyı kurallar ve kaynaklar olarak açıklaması, yapının inşa edildiği anlamına gelir.

“İnşacı yapı kavramı ile eleştirel gerçekçi yapı kavramı arasındaki fark, eleştirel gerçekçiliğin toplumsal yapıyı *nesnel bir gerçeklik* olarak tanımlaması, inşacı ve benzer yaklaşımların ise toplumsal yapı kavramını *öznelerarası bir gerçekliği* ifade etmek için kullanmalarındır. Eleştirel gerçekçilik ile Giddens'in yapılanma kuramı arasındaki en önemli farklılıklardan birinin bu olduğunun altını çizmek gerekir” (Yalvaç, 2010, s. 21).

Yapı kavramsallaştırması Giddens (2013, s. 39) için yapısalcılığın ya da işlevselciliğin tekelinde değildir. Hem Fransız yapısalcılığı hem de Anglo-Amerikan işlevselciliği bu anlamda onun için yetersizdir. Yapı kavramının ikiliği ile Giddens, inşa edilen toplumsal gerçekliğin somut nesnel dünyası olduğunu ilan eder. Başka bir deyişle güçlü bir şekilde beslendiği Schütz'ün bilincin inşa ettiği bir gerçeklik olarak öznellik vurgusu, yapı kavramının kurallar olarak yeniden tanımlanmasıyla nesnel bir karakter kazanmaktadır. Ancak Giddens (2013, s. 53), Schütz'ün 'transandantal fenomenolojisinin dışsal gerçekliğin olgusallığını' fenomenolojik olarak inşa edemediğini ifade eder. Bu nesnellik bir yandan gerçekçi bir tutum olarak yorumlanmakla birlikte aynı zamanda nesnel idealizmle olan ilişkisi olarak görmek de mümkündür.

Yapının ikiliği ile Giddens yapı-fail geriliminin üstesinden gelmeyi dener: Yapıyı, kurallar ve kaynaklar olarak; yapılaşmayı ise sistemlerin yeniden üretimini düzenleyen koşullar olarak tanımlar (Giddens, 2005, s. 223). Bu teoride kurallar, failin toplumda yer almasını sağlayan formüllerdir ve kaynaklar, otorite ve tahsis (malzeme) kaynakları olarak iki şekilde ifade edilir (Layder, 2010, s. 198; Jarzabkowski, 2010, s. 127). Toplumun etkileşim biçimleriyle yeniden üretildiğini belirten Giddens (2005, s. 228), etkileşim biçimlerini ise şöyle şemalaştırmıştır:

Tablo 1: Etkileşim türleri

<i>Etkileşim</i>	İletişim	Güç	Yaptırım
<i>Kiplik / Tarz</i>	Yorumlayıcı Şema	Olanaklar	Normlar
<i>Yapı</i>	Anlamlandırma	Egemenlik	Meşruiyet

Giddens için toplumsal etkileşim iletişim, güç ve yaptırım olmak üzere üç farklı şekilde ortaya çıkar. Ancak bu her bir etkileşim türünün üç farklı tarzı da söz konusudur. Başka bir deyişle bir etkileşim türü olarak iletişim, yorumlayıcı şemalar gerektirmektedir. İletişim ancak iletişime girenlerin karşılıklı ‘bilgi stokları’ çerçevesinde anlam kazanabilir. Böylece iletişimin yapısal yönü başka bir deyişle ‘anlamlandırma’ niteliği açığa çıkar. İletişen taraflar bilgi stokları çerçevesinde anlamlandırma edimlerini icra ederek etkileşimlerini sürdürürler. Giddens bir başka etkileşim türü olarak güçten bahseder ki gücün ‘olanaklar’ tarzında görüldüğü belirtir. Böylece güç, bazı olanaklara sahip olma ile etkileşim esnasında kendisini gösterir. Nitekim kaynakları otorite ve tahsis (malzeme) olarak belirtmesi de gücün kendisini ya otorite formunda ya da kaynakları elde tutma olduğunu açıkça ilan eder. Dolayısıyla kaynakları elinde tutma olarak güç, egemenlik üreten bir yapı olarak belirir. Etkileşimin bir başka türü olarak yaptırım da toplumsal ilişkilerde açığa çıkar. Yaptırımın kendisini normlar olarak gösterdiğini belirtir. Toplumsal yaşam çeşitli normlar etrafında rutinleşir. Böylece normlar ve etkileşim türü olarak yaptırım, meşruiyet olarak ifade edilir. Giddens için, herhangi bir etkileşim sırasında kurulan iletişim, güç ve yaptırımlardan bağımsız değildir, güç de egemenlik ve olanaklar ile ilgilidir. Başka bir deyişle, iktidar aynı zamanda yapılandırılmış egemenlik ilişkilerini de gerektirir. Zorunlu olarak da meşruiyet talep eder. ve .

Sosyoloji alanında gerçekçiliği Durkheim ile başlatmak mümkün olsa da Giddens toplumsal olguların mahiyeti konusunda Durkheim’den uzaklaşır. Üstelik Giddens, Durkheim’in öne sürdüğü ‘önceden verili toplumsal olgular’ı inceleyen bir sosyoloji düşüncesine de karşı çıkar. Bu nedenle Layder’e göre (2010, s. 185) ‘nesnelcilik’ düşüncesini dışlar. Ancak Craib’e göre (1992) ise, inşacılara nazaran kısmi de olsa nesnelciliğe izin verir. Yine de Giddens’in etnometodoloji ile olan özel bağı ve failerin gerekçelerine verdiği önem nedeniyle ‘an’larda somutlaşan yapılara ‘odaklanmayı önemsemez. Ayrıca Giddens bireyin dışında bir yapının ya da sistemin incelenmesine sıcak bakmaz. Aksine etkileşimlere odaklanır. Dolayısıyla gerçekçilerin ontolojik düzeyde dile getirdikleri ‘derin yapı’ olarak görülebilecek bir tanım Giddens için söz konusu değildir. “Nitekim Onuf’a göre İnşacıların, ‘yapı’ sözcüğünü kelime dağarcıklarından tamamen çıkarmaları gerekir. Sosyal yapı kavramı yerine Onuf, kuralların ürünü olan ve kurumlarla eşanlı görüldüğü ‘sosyal düzenlemeler’ kavramının benimsenmesini önerir” (Kolasi, 2018b, s. 12). Giddens bu öneriye oldukça uygun hareket etmektedir.

Giddens’in yapılaşma teorisi, Wittgenstein ve fenomenolojik sosyolojiden etkilenecek geliştiği söylenebilir. Giddens’in, Wittgenstein’in ‘dil oyunları’ ve ‘kurallılık’, fenomenolojik sosyolojiden (Berger ve Schütz) ‘yaşam dünyası’ ve insan eylemine odaklanmayı benimsediği satır aralarında görülmektedir (Giddens, 2000; Giddens, 2013). Nitekim dil felsefesi bağlamında gerçekliğin farklı

türleri olduğunu da ifade eder: çoğul gerçeklikler, alternatif gerçeklikler, dil yapıları, sorunsallar, paradigmlar gibi (Giddens, 2013, s. 35). Her ne kadar Craib'e göre (1992, s. 3) Giddens'ta pozitivist bir yan bulunabilse de onun yeni-gerçekçilerin pozitivistliğe olan karşıtlıkları ile benzeştiği açıktır. Ancak pozitivistliğin bilimi empirik temeller üzerine kurulu olarak ele alması ve bu bilimin işaret ettiği her ne ise onun 'gerçek dünya' iddiası¹⁵ Giddens (2013, s. 37), bu noktada, anlamayı (Verstehen) "toplum içindeki insan hayatının ontolojik koşulu" olarak tanımlayarak, böylelikle inşacı yaklaşımı benimseyerek, natüralizmden uzaklaşır. Doğa bilimlerinin uğraşını gerçekçi bir zeminde ele almakla birlikte doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki temel farkın birincisinin insan ürünü olmayışı olarak ifade eder (Giddens 2013, s. 33). İnsan eylemleri ile yaratılmayan bir doğa düşüncesi Giddens'ın gerçekçilik ile yakınlaştığı önemli bir andır. Ancak bu düşünce Giddens'ın üzerine düşündüğü bir alan değildir. Bu nedenle nesnelcilik onu bütünüyle kapsamaz. Örneğin Winch'in (2007, s. 126) özellikle 'toplumsal yaşamın fikirler ile inşa edildiği' yorumu nedeniyle sosyal bilimlerde nedenselliğe yer vermemesini eleştirir ve sosyal teoride kısmi bir nedensellik düşüncesine imkan tanımaya çalışır. Başka bir deyişle doğa bilimi ve sosyal bilim ayrımında Winch'in her iki alanın farklı olduğu yönündeki vurgusunu 'aşırı' olarak değerlendirir (Giddens, 2013, s. 71). Bu düşüncesi onu gerçekçiliğe yakınlaştırsa da Giddens'ı gerçekçi yaklaşımın bir neferi kılmaz. Tüm bunlarla birlikte görülmektedir ki yeni-gerçekçiler ile barışa en yakın isim olarak görülebilecek Giddens'ın dahi gerçekçi düşünceye kapısı kapalıdır.

3- Yeni-Gerçekçiliğin İnşacılığa Evrilişi

Ferraris'in inşacılığa yönelik en önemli saldırısı postmodernizm eleştirisi üzerindedir. Ancak inşacı biri olarak Giddens'ın da postmodernizm eleştirisi yaptığı çok açıktır. Dolayısıyla inşacı yaklaşımların omurgasının postmodernizm olduğu düşüncesi hatalıdır. Ayrıca bu yaklaşım biçimi Ferraris'in yeni-gerçekçiliği ile Giddens'ın inşacılığını aynı pozisyona getirmektedir. Bu bağlamda yeni-gerçekçi söylemin inşacılığın postmodern olduğu iddiası Giddens'ın postmodernizm eleştirisi ile geçersiz kılınır. Giddens (2010, s. 51) günümüz toplumunun radikal bir modernleşme döneminde olduğunu belirtmektedir. Ferraris'in de modernliğe bağlı olduğu düşünülünce Giddens'a ne kadar yakınlaştığı açık bir şekilde görülmektedir. Giddens şöyle der (1999, s. 43): "Toplumsal pratiklerin kurucu ögesi olduğu düşünülen bir zaman-uzam varlık felsefesi, zamansallıktan, bir anlamda da, 'tarihten' yola çıkan yapılaşma kavrayışı için temel oluşturur. Zaman-mekan genişlemesi olarak modernliği yorumlaması kısmında 'mekan' ya da mekanın ontolojisi onun gerçekçilikle olan ilişkisine özel ışık tutacaktır. Ancak bahsettiği mekân insanın inşa ettiği bir mekân olduğu da açıktır. Bu düşünce Ferraris'in yeni-gerçekçiliğinde yer alan 'sosyal nesnel öznel var oluşa sahiptir' düşüncesi ile örtüşmektedir.

İnşacılar için nesne, bilme biçimleri olmaksızın deneyimlenebilecek/bilinebilecek bir şey değildir. Oysa gerçekçiler için nesne, bizim dışımızda var ve bizim tarafımızdan deneyimlenip deneyimlenmemesine kayıtsızdır.

"Bazı varlıkların öznel bir var oluş tarzı vardır. Bazılarının da nesnel bir var oluş tarzı vardır" (Searle, 2016, s. 44) "Epistemolojik anlam ifadelerine uygulanırken, varlıkbilimsel anlam dünyadaki varlık türlerinin varolma kiplerinin statüsüne işaret eder. Dağlar ve buzullar, varolma kipleri bir özne tarafından deneyimlenmeye bağlı olmadığı için, *nesnel varolma kipi*'ne sahiptirler. Fakat ağrılar, gıdıklanmalar, kaşınmalar tıpkı duygu ve düşünceler gibi *öznel varolma kipi*'ne sahiptirler" (Searle, 2015, s. 54)..

¹⁵ İlkay Sunar'ın *Düşün ve Toplum* (2008) adlı eserinde pozitivistliğin temel ilkeleri ve tarihsel gelişimi doğal ve sembolik toplum ayrımları üzerinden anlamlı bir açıklaması yer almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sunar, İ. (2008). *Düşün ve Toplum*, Doruk Yayınları: İstanbul.

Searle’ün bu nesnel ve öznel varolma kipleri ayrımı gerçekçileri zorunlu olarak reel nesne ve ideal nesne gibi ayrımlara sırtını dayamaya sevk etmiştir. Bunun bir sonucu olarak da toplumsal gerçeklik sorunu ortaya çıkmıştır. İnşacılara göre nesnenin var oluşu insanın sahip olduğu zihinsel şemalar bağlamında mümkündür. Yeni-gerçekçilerin sosyal nesne anlayışı ya da nesnenin maddi bir varlık olmasının bir zorunluluk olmadığı yorumu onların inşacılığa yaklaştıklarının bir göstergesidir. Örneğin Harmann için (2020, s. 73) metafor ‘kendinde nesne’ nin dilsel ifadesidir. Oysa bu sadece algının bir ifadesidir. Bu anlamda yeni-gerçekçilik, nesne tasavvuru konusunda da inşacılığa doğru evrilmiştir. Ayrıca Gabriel’in ‘formel-nesne teorisi’nde insanın bilebileceği şeyin kapsamı nesnenin kapsamından her zaman küçüktür. Bu düşünce aslında inşacılar tarafından da onaylanır. Zihnimiz nesnenin bilgisi karşısında çok ama çok zayıftır. Dolayısıyla nesneye bakışları açısından da yeni-gerçekçiliğin inşacılığa yakınlaştığı açıktır. Çünkü ‘doğrulanabilirlik’ çerçevesinde tanımlanan nesne aynı zamanda kurguları veya olayları da kapsamaktadır. Bu nedenle bu nesne anlayışı inşacı nesne anlayışından çok da farklılaşmaz. Nihayetinde doğrulanan şey nesnenin bilgisidir, varlığı ise en fazla kabul edilir.

Giddens, Raymond Williams üzerine yazdığı metninde şöyle der: “Williams, ‘her zaman üretim ve yeniden üretimde yer alan maddi toplumsal sürecin ayrılmaz unsurları olarak dili ve anlamı kabul eden’ bir bakış açısı formüle etmekle işe koyulur. Bence bu düşünce temelde doğrudur” (Giddens, 2011, s. 253). Bu bağlamda Williams, maddi olan ile soyut-kültürel olanı birleştirmesi nedeniyle, yeni-gerçekçiliğin yapmaya çalıştığı kalıcı barışın ilk uğrağını temsil ettiği söylenebilir. Başka bir deyişle, Giddens, Williams’ın da vurguladığı gibi, toplumsal gerçekliğin uzlaşma gerektirdiği düşüncesine sıkı sıkıya bağlıdır. Ferraris’in vurguladığı anlamda toplumsal nesnelere kabulü yani yeni-gerçekçiliğin toplumsal gerçekliğin inşa edildiği yönündeki ‘zayıf metinselliği’ Giddens için onaylanabilecek bir amaçtır. Ancak bu amaç Ferraris’in yeni-gerçekçiliğini inşacılığa mahkum eder. “Zayıf düşünce diye bir şeyin, yani tanınabilir bir teorik çekirdeğin ya da en azından bir ‘zayıf düşünce’ nin, zamanın ruhundan bir esintinin var olduğu kanısı yaratmıştır” (Ferraris, 2018, s. 27). Ancak şurası vurgulanmalıdır ki Giddens, zayıf düşünceler ile topluma yönelmez aksine büyük teorisyenler gibi her şeyi akılcılaştırma ve yasalarını keşfetme şeklinde şemaları bolca kullanan bir tutum benimser (Craib, 1992).

Yeni-gerçekçilerin inşacılığa evrildiği bir nokta da hermeneutiğe yaklaşımında görülebilir. Hermeneutik yaklaşımda anlam, her şeyin temelini oluşturmaktadır. Bu konuda Giddens şöyle der: “hermeneutiğin dört temel öncülü vardır: araştırma nesnesinin 1- kendi koşulları içinde, yani bir özne (hermeneutik özerklik) olarak kavranması gerekir” (Giddens, 2013, s. 85). Dolayısıyla nesne –her ne ise- bir özne olarak ele alınmaktadır. Bu yeni-gerçekçiliğin kabul edebileceği bir şey değildir. Ancak Ferraris bu reddiyeyi hermeneutiğin postmodernizmin tekelinde olduğu düşüncesi bağlamında dile getirir. Ferraris’e göre her şey yorumun konusu olamaz. Başka bir deyişle ideal, real ve sosyal nesnelere farklı farklı şekillerde incelenmelidir. Bu nedenle sosyal nesnelere sadece yorumun konusu yapılabilir. “Ancak ilk ve temel yorum, neyin yorumlanabileceği ile neyin yorumlanamayacağı, ontoloji ve epistemoloji arasında hangi bağlantıların var olduğu ve ikincisinin doğal, sosyal ve ideal nesnelere ilgisinin ne olduğu arasında ayrım yapmaktan ibarettir” (Ferraris, 2018, s. 162). Böyle bir tavır bir yandan özcülüğü benimser ancak sosyal nesnelere özü konusunda belirsiz kalır. Üstelik sosyal nesnelere varlığını ilan ederek de açık bir şekilde inşacılığa yakınlaşır. Bu yakınlığın sağlayan diğer bir bağ ise yeni-gerçekçiliğin natüralizme de karşı bir eleştiri geliştirmesidir. Ayrıca Gabriel’in olgusalığa olan vurgusu bir diğer benzerliği açığa çıkarmaktadır. Ona göre “var olan ve karşılaşılan tüm nesnelere ancak belirli bir anlamda (Sinn) var olabildikleridir” (Bahçı, 2018, s. 80). Dolayısıyla yeni-gerçekçiliğin postmodernlik karşıtlığı onu yorum karşıtı kılmaz. Aksine yorumlara farklı bağlamda bir alan açarak yorumların önemini altını çizer.

., Ferraris, yeni-gerçekçiliğin yeniden inşa edici bir pozitif çekirdeğinin olduğunu belirtir. Özellikle epistemoloji ve ontoloji arasındaki ayrım nedeniyle varlık=bilgi yanılığısı oluştuğunu vurgular. Bu

yanılığının ortadan kaldırılması sürecinde dile getirdiği ve Lakatos'tan aldığı 'pozitif çekirdek' kavramsallaştırması ile inşa edici bir edimi yeni-gerçekçiliğin içine yedirir. Bu inşa faaliyeti, nesnel dünyasının varlığını kesinlikle onaylar ve dil, hakikat, bilgi ve özgürlük bu çekirdek katman üzerine bilgi olarak inşa edilir. Eğer tüm bilgi, alt katmanın inşa edicisi olarak alınırsa gücün sembolü olarak görülür ve bilgi ile iktidarı eşitler. Bu ise özgürlüğün önündeki temel problem olarak karşımıza çıkar (Ferraris, 2018). Ancak sert çekirdek olarak nesne etrafına inşa edilen bilgi katmanının güç talebi doğurmayacağı neden kesin olsun ki? Dolayısıyla önerdiği inşa faaliyetinin ereksel olması Ferraris'in inşacı pozisyonda kalmasına yol açar. Özellikle Giddens'ın toplumsal etkinlik aynı zamanda güç ve egemenlik ilişkisi olarak anlamlandırıldığı iddiası bir kez daha yeni-gerçekçilerin kaçınmadığı bir gerçeklik haline gelir.

Ferraris, Derrida'nın (2014, s. 242) "metin-dışı yoktur" ifadesini "metin dışında toplumsal hiçbir şey yoktur" şeklinde yeniden yazar. Ancak toplumu bir metin olarak ele almak onun yoruma ve deşifreye açık olduğunu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla 'kim deşifre ediyor?' sorusu yeni-gerçekçiliğin inşacılığın bir alt türü olarak görülmesine yol açar. Saptama-kabul yanılığısı adını verdiği ve toplumsal nesnelere ile doğal nesnelere arasındaki ayrımı yapmasıyla birlikte toplumsal gerçekliği somut ve analiz edilebilir kıldığını öne sürer. Nitekim kayıtlı edim ile de toplumsal olguları somutlaştırır başka bir deyişle metinselleştirir. Ancak unutulmuş nokta bir metnin doğal bir nesne olmadığıdır. Çünkü bir metin imgelemin ürünüdür ve bu imgelem¹⁶ bütünüyle sert çekirdeğin dışında ya da onun bir üst katmanındadır. Bu bağlamda kalıcı barış sözleşmesi aslında bir '-miş gibi sözleşmesi' ya da 'ara verme sözleşmesi' olarak görülebilir. Bu nedenle metin dışında toplumsal bir şey yoktur ile Ferraris aslında örtük bir şekilde güç ya da çatışmayı toplumsal etkileşimde önemli bir faktör olarak öne süren Giddens'ı onaylar.

4- Sonuç

Giddens ile Bhaskar'ın aynı dönemlerde yazdıkları ve Giddens'in eklektisizmden çekinmediği göz önüne alındığında, Giddens'ın gerçekçilik ile bir temas kurmuş olabileceği akla gelebilir. Ancak bu makalede dile getirildiği gibi Giddens hiçbir şekilde gerçekçi yaklaşım içerisine konumlandırılmaz. Giddens'ın gerçekçilik ile benzerliği bu çalışmada 'acaba gerçekçiliğin inşacılığa kaydığı söylenebilir mi?' şeklinde bir soruya dönüşmüştür. Bu kapsam da yeni-gerçekçi olarak kendisini öne sürmüş olan Ferraris'in düşünceleri ile Giddens'ın yapılaşma teorisi karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Yapılaşma teorisinde yapı kavramına yapılan vurgunun onun gerçekçi olabileceğine dair bir yorumun üretilmesini imkân tanısa da çalışmada bunun hiçbir şekilde geçerli olmadığı gösterilmiştir. Özellikle yapının ikiliği ve bu ikilikten yapının 'kurallar' olarak tanımlanması doğrudan bir şekilde Giddens'ın inşacı yaklaşıma bağlı kaldığını göstermektedir. Ancak Giddens'ın etraflıca kurmuş olduğu yapılaşmama teorisine olan bağlılığı ve her geçen gün onu daha da perçinlediği açıktır. Oysa Ferraris'in yeni gerçekçiliğe olan bağlılığı, içinde inşacı öğeleri içermesi nedeniyle sorunlu olduğu bu çalışmada gösterilmiştir. Düşüncelerini zaman içerisinde değiştirmiş biri olarak Ferraris'in önermiş olduğu yeni-gerçekçi yaklaşım bütünüyle gerçekçiliğin ikiye bölünmesine bir başka deyişle gerçekçilerin bir kısmının 'zayıf inşacı' olarak ortaya çıkmalarına neden olmuştur. Bu nedenle yeni-gerçekçi yaklaşım, bu çalışmada inşacılığın yeni bir alt-türü olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Her ne kadar Ferraris, felsefi hermeneutiğe sırtını

¹⁶ Ferraris için imgelem "teoride ve pratikte aşkın sentez olarak imgelem, deneyimin ve bilincin her düzeyinde bilincin kökensel birliğini yeniden üretir" (Ferraris 2008, s. 111). "İmgelem aynı anda sezgi ve zihin, pasiflik ve aktiflik olduğundan, fantastik anlamında mutlak üretkenliğe indirgenemez. Pasifliği ve aktifliği birleştiren imgelem, kendisi de üretilmiş olan bir ilk-üreticidir. İmgelem kaplama içkin kategori olduğu kadar kaplamanın ve düşüncenin de imkandır da, çünkü kaplananın akılda tutulması esnasında onu duyuşsal ve düşünsel olarak kurar. imgelem, fenomenin bakış açısından ikincidir; ancak, dışsalı ve içseli tasarlayan tekrarı mümkün kıldığı ölçüde birincidir" (Ferraris 2008, s. 115).

dönmüş olsa da yetiştiği geleneğin teorik gücünü arkasına alarak yeni gerçekçi yaklaşımının içerisine inşacı düşünce geleneğinin pozitif çekirdeğini ekmiştir.

Kaynakça

- Bahçi, İ. (2018). *Çağdaş felsefede yeni realizm tartışmaları: Markus Gabriel'in "anlam alanları" ontolojisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balanuye, Ç. (2017). Yeni gerçekçiliğin Kant gerilimi. *Mavi Atlas*, 5(2), 289-301.
- Berger P. ve Luckmann T. (2008). *Gerçekliğin sosyal inşası*. (V. Saygılı Öğüt, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1966).
- Barry Buzan, Charles Jones & Richard Little (1993). *The logic of anarchy: Neorealism. to structural realism*. New York: Columbia University Press.
- Bhaskar, R. (2015), *Gerçekliği geri kazanmak*. (B. S. Aydaş, Çev.) İstanbul: Notabene Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2011).
- Craib, İ. (1992). *Anthony Giddens*. London and New York: Rotludge.
- Derrida, J. (2014). *Gramatoloji*. (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1967).
- Emre, Y. (2015). Anthony Giddens ve uluslararası ilişkiler: Yapılanma, modernite ve küreselleşme. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 5-23.
- Feldman, M. (2004). Resources in emerging structures and processes of change. *Organization Science*, 15, 3: 295 –309.
- Ferraris, M. (2008). *İmgelem*. (F. Genç, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1999).
- Ferraris, M. (2013). Perspectives of documentality. In C. Barbero, M. Ferraris & A. Voltolini (Ed.), *From Fictionalism To Realism*, Cambridge Scholars Publishing.
- Ferraris, M. (2018). *Yeni gerçekçilik manifestosu*, (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Kolektif Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2012).
- Gabriel, M. (2015). *Why the world does not exist*. (G. S. Moss, Trans.). USA: Polity Press.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun kuruluşu*. (H. Özel, Çev.). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1985).
- Giddens, A. (2000). *Tarihsel materyalizmin çağdaş eleştirisi*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1981).
- Giddens, A. (2005). *Sosyal teorinin temel problemleri*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1979)
- Giddens, A. (2010). *Modernliğin sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1992).
- Giddens, A. (2011). *Sosyolojinin savunusu*, (İ. Kaya, Çev.). İstanbul: Say Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1996).
- Giddens, A. (2013). *Sosyoloji: Yöntemin yeni kuralları*, (Ü. Tatlıcan ve B. Balkız, Çev.). Bursa: Sentez Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1993).
- Harman, G. (2015). Fear of reality: On realism and infra-realism. *The Monist*, C. 98, pp. 126–144.

- Harman, G. (2020). *Nesne yönelimli ontoloji*. (O. Karayemiş, Çev.). İstanbul: Tellekt Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2017).
- Hartmann, N. (2002). *Ontoloji ışığında bilgi*. (H. Tepe, Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (Orijinal eserin yayın tarihi 1955).
- Hekman, S. (1999). *Bilgi sosyolojisi ve hermeneutik*. (H. Arslan ve B. Balkız, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1986).
- Jarzabkowski, P. (2010). An Activity theory approach to strategy as practice, pp. 127-141. In. Golsorkhi, D., Rouleu, L., Seidl, D. ve Vaare, E. (Ed.). *Cambridge Handbook of Strategy as Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kolasi, K. (2018a). Uluslararası ilişkiler teorisinde bilimsel realizm ve yapı kavramı. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 73(4), 931 – 958.
- Kolasi, K. (2018b). Uluslararası ilişkilerde sosyal ontoloji kavrayışının meta-teorik eleştirisi. *Uluslararası İlişkiler*, 13(59), 3-18.
- Layder, D. (2010). *Sosyal teoriye giriş*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2006).
- Lloyd, C. (1989). Realism, structurism, and history: foundations for a transformative science of society. *Theory and Society*, 18 (4), 451-494.
- Manicas, P. (1980). The concept of social structure. *Journal for The Theory of Social Behaviour*, 10 (2): 65-82.
- Marvan, T. (2012). Searle on external realism and 'privileged conceptual scheme'. *Organon*, F 19, pp. 31-39.
- Orlikowski, W. J. (2000). Using technology and constituting structures: a practice lens for studying technology in organizations. *Organization Science*, 11(4), 404-428.
- Searle J. R. (2005). *Toplumsal gerçekliğin inşası*. (M. Macit ve F. Özpilavcı, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık. (Orijinal eserin yayın tarihi 1995).
- Searle, J. R. (2015). *Zihin, dil ve toplum: gerçek dünyada felsefe*. (A. Tural, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık. . (Orijinal eserin yayın tarihi 1999).
- Searle, J. R. (2016). *Bilinç ve dil*. (M. Macit ve C. Özpilavcı, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık. . (Orijinal eserin yayın tarihi 2002).
- Searle, J. R. (2018). *Bilincin gizemi*. (İ. K. İcöz, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları. . (Orijinal eserin yayın tarihi 1997).
- Sunar, İ. (2008). *Düşün ve Toplum*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Yalvaç, F. (2010). Eleştirel gerçekçilik: uluslararası ilişkiler kuramında post- pozitivizm sonrası aşama. *Uluslararası İlişkiler*, 6(24), 3-32.
- Wendt, Alexander (1987). The agent-structure problem in international relations theory. *International Organization*, 41 (3), 335-370.
- Winch, P. (2007). *Sosyal bilim düşüncesi ve felsefe*. (Ö. Demir, Çev.). Ankara: Vadi Yayınları. . (Orijinal eserin yayın tarihi 1958).